

Pieštuko ir popieriaus meistras: ką pasakoja ikimokyklinuko piešiniai?

Vytis Valantinas, klinikinis psichologas

Ištrauka iš Tove Jansson knygos „Stebuklinga žiema“: „*Ant aukšto Muminukas susirado didelę kartoninę dėžę spalvotų paveikslukų ir susižavėjęs ilgesingai žiūrinėjo jų vasarišką grožybę. Juose buvo gėlės ir saulėtekliai, ir vežimėliai su spalvingais ratais, tie žvilgantys ir sklidinį ramybės paveikslai priminė jam pasaulį, kurio buvo netekęs. Iš pradžių Muminukas išsidėliojo juos ant svetainės grindų. Paskui sugalvojo aplipinti jais sienas. Lipino lėtai ir rūpestingai, kad darbo užtektų ilgam, o pačius gražiausius priklijavo virš miegančios mamos.*“ (Kai kurie literatūros kritikai tvirtina: ši knyga - suaugusiems).

Jei skaitytojai savo namų kertėje turi panašią dėžę iš vaikystės, kviečiame atsinešti ją artyn. Išsidėlioti virvele į knygeles surištus ar palaidus piešinius priešais save, kad galėtumėte dirščioti į juos, kol skaitysite straipsnį. Ir, jei viskas, kas čia aprašyta, pasirodys niekai, o taip juk kartais atsitinka su psichologų sukurptomis interpretacijomis, tiesiog leiskite teksto žodžiams plaukti pro šalį. O Jūsų piešiniai lyg plaustas lai neša Jus į vietas, kurios, pasak T. Jansson, yra brangios, bet niekada nebegrįš.

Piešiniai – vaiko meistrystės išraiška

Vaikų piešiniai buvo pradėti mokslškai tyrinėti prieš maždaug šimtą metų, siekiant aptikti juose laipsniškų pokyčių, rodančių vaiko brendimą, jo raidos pasiekimus. Įdomu, kad mūsų kultūroje suaugusieji paprastai esti patenkinti, kai jų auginami ir auklėjami vaikai piešia (ypač jei jie tai daro popieriuje, o ne ant sienų), kas iš dalies paaiškina, kodėl mūsų vaikai piešti mėgsta. Vaikų entuziazmas piešti yra labai susijęs su tuo, kaip suaugusieji elgiasi su piešiančiais vaikais. Kiekvienas vaikas turi lūkestį būti geras ir patikti suaugusiems, tad jam malonu, kai suaugusieji džiaugiasi piešiniais, laiko juos meistrystės išraiška. Vaikui svarbu, kad tėtis ar mama šią meistrystę pastebėtų, pripažintų, paskatintų. Tokiu atveju – jis piešia noriai. Yra kultūrų, kuriose vaikų piešimas yra paplitęs kiek mažiau nei pas mus arba vaikų piešiniai gali būti saviti savo specifika, (pavyzdžiui, pastebėta, kad Afrikoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje vaikai daugiau laiko praleidžia piešdami įvairius ornamentus, kas yra su vietine kultūra susijęs fenomenas).

Viena iš svarbiausių žmogiškumo ypatybių

Pasak garsaus raidos psichologo Žano Pježe (Jean Piaget 1896-1980), augdami vaikai įgyja gebėjimą piešiniuose panaudoti simbolius, atspindinčius realybę. Žmogaus vidinio pasaulio raiška per simbolius yra viena iš esminių žmogiškumo ypatybių, kuri pradeda rasti nuo pat vaikystės. Kaip kūdikio gūgavimas ilgainiui virsta suprantamais žodžiais ir sakiniais, kuriuose atpažįstamas savitas, jokiam kitam vaikui nebūdingas balso tembras, taip ir beformės, beprasmės, atsitiktinės keverzonės popieriaus lapuose (kurių „gaminimas“ iš pradžių vaikui teikia tiesiog paprastą fizinį malonumą) ikimokyklinukui augant ūmai prasiskleidžia spalvotais veidais, žmonių, gyvūnų, augalų figūromis, įgyja prasmę.

J. Pježe pastebėjimu, piešdami vaikai žaidžia, tad šių dalykų negalima griežtai atskirti: pavyzdžiui, dėlįdamas smulkius taškelius popieriaus lape, vaikas (įsi)vaizduoja-žaidžia, kad lyja lietus. Detalius vaikų piešimo raidos aprašymus galite rasti daugelyje psichologijos knygų, pavyzdžiui, A. Anning ir K. Ring knygoje *Making Sense of Children's Drawings* (p. 23, 2.1 lentelė, žiūr. literatūros sąrašą).

Kuo vertingas piešimas?

Ikimokyklinis amžius yra puikus laikas piešti, tuos piešinius tyrinėti ir tais piešiniais džiaugtis. Vėliau vaikai patenka į ugdymo sistemą, kurioje pedagogai ir tėvai tarsi liaujasi vertinti šiuos vaiko veiklos produktus, prioritetą teikdami raidėms, žodžiams, sakiniams, skaičiams ir formulėms. Tai iš dalies paaiškina, kodėl daugelis maždaug 8 metų vaikų nustoja branginti piešimą ir tuo užsiima vis rečiau, o dažnas suaugusysis savo piešimo gebėjimais primena būtent tokio amžiaus vaiką. Tačiau, kol vaikas mažas, – piešimas *yra* vertinamas. Tėvai ir pedagogai, paklausti, kuo jiems patinka ši vaiko veikla, paprastai pateikia vieną ar kelis iš tokių tipišku atsakymų:

- piešdamas ikimokyklinukas lavina smulkiąją motoriką, miklina ranką, kas praverčia mokantis rašyti;
- piešiant skatinamas vaiko kūrybiškumas, stiprinami savikontrolės įgūdžiai, piešiniuose jis gali išreikšti jausmus (šią idėją iš tiesų patvirtina moksliniai tyrimai, yra pastebėta, kad jau trejų metų vaikai geba atpažinti ir pavadinti baimę, liūdesį, laimę, išreikštą savo bendraamžių piešiniuose);
- piešdamas vaikas yra užsiėmęs, jaučia malonumą, pasitenkinimą ir tol, kol piešia, prikrečia namuose ar darželyje mažiau „eibių“; suaugusieji tuo metu gali „atsipūsti“, imtis kokių nors reikalų;
- vaikų piešiniai yra žaviai „naivūs“ ir gražūs, nors imk ir kabink namuose ar darželio grupėje ant sienos – kas paprastai ir yra daroma, teikia džiaugsmo vaikams, tėvams ir pedagogams; teigiamai veikia vaikų (taip pat – tėvų ir pedagogų) savivertę; įdomu, kad net pasaulinio garso menininkai, pavyzdžiui, Gustavas Klimtas (Gustav Klimt 1862 – 1918) labai žavėjosi vaikų piešinių savitumu, sėmėsi iš jų įkvėpimo;
- piešiantys vaikai nebūtinai leidžia laiką vieni, jei piešiama grupėje vaikų, tuo pat metu ikimokyklinukai bendrauja: šnekasi, domisi vienas kito piešiniais, dalijasi kreidelėmis, pieštukais, trintukais ir kitomis priemonėmis, tad lavėja vaikų socialiniai įgūdžiai;
- vaiko piešiniai leidžia geriau pažinti vaiką, jei suaugusieji jais domisi ir smalsauja, kas gi tame popieriaus lape nupiešta.

Geriau pažinti vaiką?

Viena iš labai stiprių idėjų raidos psichologijoje yra ta, kad vaiko piešinius ir žaidimą galima vertinti kaip universalią kalbą, kuria naudodamasis vaikas pasakoja unikalią ir savitą istoriją apie save ir savo pasaulį. Vaiko piešiniuose nepasirodo veikėjai, situacijos, įvykiai, kurie nebūtų savaip svarbūs vaikui jo gyvenime. Piešinys – tarsi langas, per kurį galima pažvelgti į tai, kaip vaikas suvokia artimiausius žmones, reikšmingiausius santykius, vietas, kur jis kasdien praleidžia daugiausia laiko, daiktus, kurie jį supa.

Svarbu atkreipti skaitytojų dėmesį, kad šios idėjos, kaip ir daugelis kitų psichologijos moksle, nėra vienareikšmės. Tyrinėtojai, kalbant labai apibendrintai, yra susibūrę į dvi gyvybingas minties stovyklas. Viena iš jų atkakliai tvirtina, kad vaikų piešiniai – prasmingi ir tebėra nepakankamai įvertinti ir analizuojami, kita – kad jie sureikšminti nepagrįstai ir nepelnytai, kad juose ieškoma prasmų, kurių ten nėra ir būti negali, o per daug atidžiai tų prasmų ieškant – nesunku suklysti.

Šiame straipsnyje mes laikomės pirmiau išsakytos pozicijos, pasak kurios, piešdamas vaikas tuo pačiu metu pasakoja istoriją, perdirba kasdienę patirtį. Ir nors vaikai retai skiria daug laiko, kad išdailintų ir išstobulintų savo piešinius-istorijas, tuo metu, kai jie įsijautę „dirba“ prie popieriaus lapo, sudeda į darbelį visas tuo metu aktualias emocijas ir patirtis. Stengiantis šiuos pasakojimus suprasti, svarbu vaiką gerbti ir netrukdyti jam pastaruoju būdu atsiskleisti.

Netrukdyti vaikui atsiskleisti?

Ir tėvai, ir pedagogai kartais nėra tikri, kaip reaguoti į vaiko piešinius. Mes, suaugusieji, paprastai turime neblogą supratimą, kaip klausytis, kad leistume kitam suaugusiajam asmeniui papasakoti tai, kas jam svarbu. Gerbiame jo išsakytus jausmus, potyrius, vertinimus. Tačiau nejučia pasidaro keblu išlikti pagarbiam, besidominčiam ir supratingam, kai apie save savitu būdu kalba vaikas, o tai yra būtina, jei norime apčiuopti piešiniiais išreikštas vaiko idėjas, jausmus, baimes ar troškimus.

Kaip jau minėta, piešiniuose atsiskleidžia, kaip vaikas patiria ir suvokia jį supantį pasaulį. Piešiniuose išvysite pavaizduotus gėrį ir blogį, jėgą ir silpnybę, priklausomybę ir savarankiškumą, pavojus ir nuotykius, kaip juos suvokia Jūsų vaikas. Žemiau rasite keletą paprastų rekomendacijų apie tai, kaip bendrauti su piešiančiu vaiku.

- Net jei prieš save matote akivaizdžią keverzonę, atraskite jėgų ir smalsumo nuoširdžiai bei rimtai ja pasidomėti: ką vaikas nupiešė, ką jis apie tai pasakoja? Kalbėkitės su vaiku apie jo piešinius, neinterpretuokite jų patys, geriau klauskite įvairiausių klausimų, leiskite vaikui pavadinti nupieštus dalykus, sukurti apie juos istorijas. Būkite patenkinti tuo, ką vaikas papasakoja, net jei pradžioje jo pasisakymai itin trumpučiai. Ilgainiui, vaikui matant, kad Jums įdomu, šie pasisakymai ilgės, darysis turtingi detalių. Taip pat galėsite pastebėti, kad vaikas tą patį piešinį po kelių dienų ims aiškinti jau kitaip. Vadinasi, jo pasaulio matymas pasikeitė. Kita vertus, pasitaiko, kad pasakojimas apie piešinį nesikeičia ilgą laiką ir būna stebėtinai pastovus.
- Venkite kritikuoti savo vaiko piešinius, niekada neleiskite sau suplėšyti ar išmesti vaiko darbelio, jis talpina daug daugiau nei vien spalvas, linijas, figūras. Jame – vaiko mintys, jausmai, išgyvenimai, jo asmenybė, ir dažnai – dovana Jums.
- Kai kurie autoriai rekomenduoja neslopinti vaiko raiškos estetinio pobūdžio komentarais, nevertinti vaiko darbų pagal suaugusiųjų meno standartus („miškas nebūna tokios spalvos, kitą kartą piešk žalią“ – jei norisi žalio miško, verčiau išmokyti savo vaiką fotografuoti), nesiūlyti vaikams piešimo technikų, kurias yra „įvaldęs“ mama ar tėtis („katinas negali būti toks, šitas – kreivas ir be uodegos, leisk aš tau parodysiu, kaip reikia piešti kates“). Suaugusiajam tiesiog verta suteikti piešimui reikalingas priemones ir stebėti, kaip vaikas jas tyrinėja bei ilgainiui atranda vis kūrybiškesnių būdų jomis naudotis. Toks suaugusiųjų komentarų nenukreiptas ir neformuojamas piešimas virsta dideliu nuotykiu ir vaikui, ir stebinčiam suaugusiajam. Kitu atveju atsiranda rizika gauti daug taisyklingos formų katinų, nupieštų taip, kaip patys išmokėte, kuriuos vaikas pieš, norėdamas Jus pradžiuginti. Tą akimirką, kai vaikas pradeda piešti „taip, kaip reikia“, „pagal taisykles“ – langas į jo pažinimą per piešinį gerokai prisiveria. Leiskite savo vaikui Jus *savaip* nustebinti, palikite plačią erdvę „kūrybingumo langui“ vertis, pripažinkite vaiko piešinių vertę.
- Prisiminkite, kad vaikams yra nepaprastai svarbu veikti ką nors su suaugusiais kartu. Tai reiškia, kad Jūs esate laukiamas palaikyti vaikui kompaniją jo piešimo kampelyje, tai stiprina Jūsų tarpusavio ryšį. Kai kurie suaugusieji netgi juokauja, kad spalvinimas ir piešimas darbo dienos pabaigoje padeda jiems patiems sumažinti stresą, pailsėti.
- Jei matote, kad Jūsų vaikas kurią nors dieną yra liūdnas ar prislėgtas ir jam sunku papasakoti Jums, kas atsitiko, galite pakviesti jį piešti. Yra pastebėta, kad piešiant ir žaidžiant vaikams būna lengviau pasikalbėti apie išgyvenamus sunkumus.

Daugiau apie piešinius ir vaikų sunkumus

Tėvai ir pedagogai neretai nori sužinoti, ką reiškia, kokią konkrečią prasmę turi viena ar kita vaiko piešinio detalė, nerimauja, kad galbūt ji atspindi vaiko rūpesčius ar sunkumus

(vienišumą, baimes, išgyventas traumas, depresiškumą ir kt.). Vaikų psichoterapijos istorijoje iš tiesų yra reikšmingų bandymų suklasifikuoti tam tikrus vaikų piešinių bruožus, specifines grafines piešinių charakteristikas, kurios leistų identifikuoti sunkumų turinčius vaikus ir atrasti būdų jiems padėti. Bandant apibendrinti įvairiuose tyrimuose gautą medžiagą, piešimo proceso ir piešinių analizės sritis pavirto į nuodugnaus pasirengimo ir ilgametės praktikos reikalaujančią kompetenciją, kurią įgyja vaikų psichoterapeutai.

Pastarieji specialistai, suvokdami šio reikalo kompleksiskumą, paprastai vengia bet kokių populiarių spekuliacijų apie vaikų piešinių detalių prasmę, siekdami nesukelti tėvams bereikalingo nerimo ir abejonių. Imkime, pavyzdžiui, interpretaciją, kuri pateikiama viename iš populiarių straipsnių: „ilgos kojos vaiko piešinyje rodo jo nepriklausomybę ir savarankiškumą“, „pilka spalva rodo atstumtumą ir abejingumą“. Ar tai - absoliuti tiesa? Tikrai ne. Ta pati piešinio ypatybė gali reikšti visiškai skirtingus dalykus, kai kalbame apie du skirtingus vaikus, turinčius savitą gyvenimo istoriją, patirtį, aplinką ar žiūrinčius skirtingus animacinius filmukus, vartančius ir spalvinančius skirtingas knygeles.

Psichologui pasakyti kažką labai konkretaus ir tikro apie vaiką, kurio jis niekada nematė, o turi tik jo piešinį, yra vargiai įmanoma. Vaikų psichoterapeutai savo darbe nedaro išvadų apie vaiką vien iš jo piešinių. Vaiką suprasti padeda ilgas bendravimo su juo ir jo tėvais procesas. Tuo tarpu populiariojoje spaudoje pasirodančios spekuliacijos apie tai, ką reiškia viena ar kita vaiko piešinio detalė, gali suklaidinti tėvus, sukelti jiems nepagrįsto nerimo, vesti prie neteisingų išvadų. Jei Jums kelia didelį nerimą Jūsų vaiko piešiniai, susitikite pasikalbėti apie juos su vaikų psichologu, nesiimkite diagnozuoti patys.

Baigiant poskyrį, norisi paskatinti skaitytojus išlikti kritiškais, turėti, vertinti ir branginti savo nuomonę ir tėvišką intuiciją, kuri yra ne mažiau vertinga nei „knyginė“ medžiaga. Skaitant visus tekstus psichologinėmis temomis svarbu prisiminti, kad juose išsakytos idėjos ir rekomendacijos nėra absoliučios, jos yra sąlygiškos, atspindinčios vieną ar kitą mąstymo apie vaiko raidą, auklėjimą, brendimą ir pedagogiką kryptį. Straipsnių autoriai net ir detaliuose tekstuose dažnai analizuoja tik tam tikrą *idėjų grupę*, paprastai tą, kuri jiems patiems atrodo įdomiausia ir priimtinausia.

Apibendrinimas

Vaikų piešimas daugelio psichologų yra vertinamas kaip veikla, per kurią vaikas pažįsta, perdirba ir kuria pasaulį. Piešimo negalima griežtai atskirti nuo žaidimo, šios veiklos persidengia, sutampa. Piešinyje viskas galima, jame vaikas nenaudoja socialinės kontrolės. Vaikas negali nupiešti pasaulio kitokio, nei jį mato. Išmokęs piešti pagal taisykles, jis ima „simuliuoti“ tai, ką mato suaugusieji, o ne tai, ką vaikas pats supranta ir jaučia. Kai vaiką mokome piešti taip, kaip „reikia“, prarandame piešimą kaip vaiko žaidimo priemonę, pasaulio kūrimo ir patirties perdirbimo įrankį. Vaiko piešiniai atveria tai, kas šiaip ne visada yra matoma: jausmus, vaiko santykį su tuo, ką jis piešia. Vaikai ne tik būdami grupėje, bet ir vieni piešdami kalba. Tai unikali proga tėvams įsijungti ir kurti kartu su vaiku, sužinoti, apie ką galvoja, ką jaučia jų vaikas.

Linkime skaitytojams žavėtis ir džiaugtis vaikų piešiniais, leisti jiems piešti ir būti smalsiais šios veiklos stebėtojais ir tyrinėtojais, naudotis vaikų piešiniais kaip „durimis“ į vaikų pažinimą, o ne priemone sunkumams diagnozuoti. Juk vaikams labiausiai reikia, kad jų tėvai būtų tėvai, o ne terapeutai.

Straipsnį paruošė vid.-jaun. gr. vyr. auklėtoja D. Karosienė

Daugiau psichologo V. Valantino straipsnių www.ikimokyklinis.lt